

До 95-річчя заснування Кам'янець-Подільського державного українського університету

УДК 378(477.43)(09):37.014

О.М.Завальнюк

Взаємодія громадського і державного чинників – основна умова заснування Кам'янець-Подільського університету

Досліджується взаємодія громадських, самоврядних організацій адміністративного центру Поділля, професорсько-лекторської корпорації столичного народного українського університету, з одного боку, і державних структур Української Народної Республіки і гетьманщини, з іншого, з метою заснування Кам'янець-Подільського державного українського університету – світоча національної освіти, науки і культури в 1918–1920 рр.

Ключові слова: Кам'янець-Подільська міська дума, Просвіта, Подільське земство, професорсько-лекторська корпорація Київського народного українського університету, Міністерство освіти УНР, Міністерство освіти і мистецтва Української держави, Комісія у справі вищих шкіл і наукових інституцій, Кам'янець-Подільський державний український університет.

22 жовтня 2013 р. виповнюється 95 років з того часу, як у Кам'янці-Подільському було відкрито державний український університет – першу регіональну вищу школу з українською мовою викладання. Ця подія назавжди увійшла до літопису національного відродження України 1917–1920 рр. і стала виявом успішного просування молоді нації до європейської культурної спільноти. Велелюдне свято відкриття довгоочікуваного закладу засвідчило, що українці, яким впродовж тривалого історичного періоду не вдавалося реалізувати свої університетські проекти, почувалися справжніми триумфаторами на ниві культурних звершень, покладали на цей університет великі сподівання, вірили, що завдяки йому і подібним вишам їхня країна започаткувала своє європейське майбутнє.

Пройдений до цього шлях (у жовтні 1918 р. запрацювали два українських держуніверситети) був тривалим і тернистим, сповнений як натхнення, певних здобуків, так і гірких розчарувань, що через бездержавність нації заставляли переносити реалізацію планів і мрій на невизначене майбутнє. У реальну площину вони перейшли після падіння російського самодержавства, коли

широкою рікою розлилася національно-визвольна боротьба, а один із її векторів спрямовувався на українізацію всіх ланок освіти в Україні і створення вишів з українською мовою викладання. Його обстоювали різні політичні сили, громадські структури, багатомільйонне позапартійне громадянство, яке прагнуло мати свою національну державність і розвивати культуру у всіх її складових. Саме громадська ініціатива помножена на підтримку української держави і відкрила шлях реалізації університетському проекту.

Дослідники зуміли створити об'єктивну і цілісну картину, пов'язану із зусиллями передової частини української громади з метою заснування державного українського університету в географічно далекому від державного центру – Кам'янці-Подільському. Зокрема, з'ясовано роль міської інтелігенції у викристалізованій університетській ідеї та просуванні її до державних структур¹, роль столичної української професури², української держави, її очільників і відповідальних працівників у практичному втіленні широкомасштабного національного університетського проекту³. Утім, аспект співпраці місцевих громадських діячів з українськими державотворцями у столиці з метою заснування університету у Кам'янці-Подільському ще не став предметом окремого дослідження.

Практично у всіх працях, присвячених Кам'янець-Подільському державному українському університету, однозначно наголошується, що ідея відкриття цього вишу належить представникам місцевої інтелігенції. О.М.Пашенко, активна діячка і членкиня ради місцевої “Просвіти”, Української Центральної Ради, гласна і керівницка української фракції міської думи, стверджувала, що завідуючий відділом освіти міської управи, випускник юридичного факультету Сорбони О.П.Шульмінський ще у 1910 р. зініціював заснування у Кам'янці-Подільському народного університету, який би мав обслуговувати багатонаціональну міську громаду (було вироблено проект статуту майбутнього вишу) та через Першу світову війну проект відклали на невизначений час⁴. До університетського ідеї повернулись, за В.К.Приходько (1935 р.)⁵, восени, а за О.М.Пашенко (1936 р.), лише наприкінці 1917 р., коли той же діяч, який очолював у міській думі польську фракцію, дізнавшись, що в у столиці УНР зріють плани відкрити в різних українських містах філії Київського народного українського університету (КНУУ), відкритого 5 жовтня 1917 р., вирішив разом з дружиною О.М.Пашенко спрямувати цей проект до свого міста і “підняти всіх на це діло”⁶. Тобто можна вважати, що в часи молоді української державності ідея відкриття університетського осередку в адміністративному центрі Поділля належала польсько-українському подружжю Шульмінський-Пашенко. Відомий просвітній діяч регіону, член Української Центральної Ради В.К.Приходько ініціаторами українського університету в Кам'янці-Подільському називає трьох осіб – крім уже двох уже зазначених, ще й К.Г.Солуху, керівника подільської “Просвіти”. Утім, з цієї “трійки” він виділяє О.М.Пашенку, якій, на його думку, у найбільшій мірі належить ідея заснування українського університету⁷.

Цікаво, що у жовтні 1918 р., коли було відкрито омріяний заклад, О.М.Пашенко, секретар Університетської комісії, яка глибоко займалася практичними питаннями капітального ремонту виділеного міською думою під університет будинку і підготовки свята відкриття, по свіжих слідах не персоніфікувала народження університетської ідеї. У цьому вона віддавала належне “молодій [кам'янецькій] демократії”, яка “сміливо хапалась за все нове й сильне в життю”. І, не конкретизуючи, наголошувала, що саме “в такій атмосфері з’явилась ... думка про відкриття Університету в Кам’янці...”⁸. Очевидно, називати себе й свого чоловіка ініціаторами на сторінках спеціальної одноденної просвітнянської газети “Свято Поділля”, де докладно йшлося про ректора І.І.Огієнка, низку професорів й приват-доцентів, які склали кістяк професорсько-викладацької корпорації, їй, людині, що не мала вищої освіти і за своїм професійним статусом (закінчила педагогічні курси) не могла відчувати себе рівною з такими постатями, просто було незручно займатися саморекламою. (Приміром, у значному за обсягом біографічному нарисі про керівника закладу зазначалося, зокрема, що “з самого початку виникнення думки про заснування Університету в Кам’янці-Подільському Іван Огієнко приймав якнайближчу участь [у її реалізації. – Авт.]...Вся справа збудування Університету ... належить виключно Іванові Огієнкові”⁹).

В еміграції О.М.Пашенко відстоювала думку, що вони удвох з чоловіком рухали університетську ідею передусім до міської думи, яка мала ухвалити з цього приводу свій вердикт: потрібний чи не потрібний університет громаді. Виступити на черговому засіданні міської думи із пропозицією українській, польській, російській і єврейській фракціям підтримати задум взявся чоловік. І тому було своє пояснення. За В.К.Приходько, “на протязі цілої низки трьохліть Шульмінського завсіди обирали членом Кам’янецької міської управи [крім того, він був і міським головою. – Авт.], і в останні часи кам’янчани навіть не уявляли собі Кам’янця без члена управи Олександра Павловича – тому на цій посаді він залишався при всіх революційних змінах і владах, аж до опанування Кам’янця більшовиками... він був живою громадською людиною і, помімо управи, всюди мав ще громадські обов’язки... Одною з останніх справ, якою дуже захопився Шульмінський і значіння якої виходило за межі Кам’янця, була організація ... Українського Державного Університету”¹⁰.

Архівні документи і матеріали періодики свідчать, що 4 січня 1918 р. Олександр Павлович, у виступі перед міською думою, запропонував домагатися переведення до Кам’янця частини університету св. Володимира (про філію КНУУ мова не йшла) з українським відділом (окремі факультети цього вишу мали намір перебазувати в Крим). Щоб зацікавити Генеральне секретарство народної освіти УНР в цьому проекті, він ініціював виділення з міських коштів позики в розмірі 1 млн. крб. для облаштування закладу на новому місці¹¹. Як аргумент, доповідач наголосив, що розміщення у місті університету сприятиме підвищенню освітнього рівня громади, позитивно вплине на життя міста (“Кілька десятків люда з найвищою інтелектуальністю, кілька сот молоді інте-

лігентної, енергійної – все це відразу переробило б Кам’янець на рухливий цивілізований університетський центр”¹²). За О.М.Пашенко, після виступу О.П.Шульмінського українська фракція домоглася оголошення перерви, під час якої провела успішні переговори з усіма іншими фракціями з метою підтримати внесений проект. Тож після відновлення роботи зборів усі гласні однотайно проголосували за це, хоча окремі з них іронічно посміхалися¹³.

Згода думи відкрити в місті університет (не важливо, що мова йшла про частину закладу), завершила перший етап університетотворення, пов’язаний із консолідацією представницької громадської думки навколо університетської ідеї, що мало неабияке значення для наступного етапу – просування її до державних структур, які і повинні були визначитися щодо реалії здійснення і винести остаточний вердикт. Це добре розуміли як ініціатори, так і гласні думи. Першим кроком після прийняття ними багатообіцяючої ухвали стали вибори делегації (К.Г.Солуха, І.Діяченко, О.М.Пашенко, М.Сістер) до столиці, якій доручили прояснити це питання. Візит відбувся після Різдва. У Генеральному секретарстві освітніх справ УНР відбулася дискусія про можливість заснування в Кам’янці-Подільському університетської філії, були отримані відповідні поради, зокрема щодо створення спеціальної громадської і разом з тим повноважної і відповідальної структури, яка б опікувалася цим питанням. Про результати перемовин К.Г.Солуха (найстарший представник у складі делегації) доповів думі 15 січня 1918 р. Прислухавшись до думки представників освітнього відомства, зокрема Ф.П.Сушицького, який відповідав в департаменті за творення мережі вищих шкіл, міська дума прийняла ухвалу про створення спеціальної Університетської комісії (П.М.Бучинський (голова), К.Г.Солуха, Ю.Й.Сцінський, О.М.Пашенко, О.П.Шульмінський, О.М.Прусевич, М.Сістер, О.Зак). Їй доручили опікуватися всіма питаннями, пов’язаними з відкриттям у місті філії університету¹⁴. Це був перший реальний проміжний результат, отриманий від співпраці міської думи і департаменту вищої і середньої школи Генерального секретарства освітніх справ УНР. Надалі очікувалися наступні кроки від міського самоврядування, зокрема від Університетської комісії, яка повинна була вийти до освітнього відомства з конкретними пропозиціями. Утім розгорнути свою діяльність ця структура не встигла через військово-політичні події, які призвели до зміни влади – замість українських виборних органів усім життям у Кам’янці-Подільському почав заправляти більшовицький ревком. За О.М.Пашенко, в тих жахливих умовах культурна праця української інтелігенції припинилася¹⁵.

Юрисдикція УНР у адміністративному центрі Подільського краю відновилася лише на початку весни. Не гаючи часу, “Просвіта” направила своїх представників (К.Г.Солуху, В.К.Приходька, О.М.Пашенко) до Міністерства народної освіти з тим, щоб конкретизувати заходи із заснування вищої школи. 24 (11) березня 1918 р. їх заслухали в Комісії в справах організації мережі українських народних університетів під головуванням професора О.М.Лук’яненка. після цього була прийнята така ухвала: 1) висловити вдячність за

змістовну доповідь про стан справ із підготовки до заснування українського університету в центрі регіону, 2) делегатам Міністерства народної освіти і Київського народного українського університету (КНУУ) (4 особи) рекомендувати відбутися на Поділля і виробити з місцевими діячами план діяльності щодо відкриття вишу¹⁶. Мемуарне джерело повідомляє: “Делегація вернулася з Києва з повною надією, що Кам'янецький Університет – це не далека мрія, а цілком досяжний проект, до реалізування якого треба негайно прикласти всі сили”¹⁷. Інформацію про результати цієї поїздки заслухала Університетська комісія, яка 28 (15) березня зібралася на своє перше засідання у розширеному складі (на 4 квітня 1918 р. вона складалася з 15 осіб)¹⁸. Присутні були втішені тим, що “уряд Української Народної Республіки [йдеться про Міністерство освіти УНР. – Авт.] поставилися до цього питання із розумінням і пообіцяв з свого боку підтримку”. Члени комісії висловилися за необхідність і своєчасність до початку нового навчального року відкрити Кам'янець-Подільський університет, вирішили оглянути придатні будинки, в яких можна було тимчасово розмістити заклад, – духовні чоловічі і жіночі училища, замські казарми, окружний суд, а також рекомендували міській думі виділити з міського бюджету 1 млн крб. на потреби майбутнього закладу, а міській управі – опікуватися візитом спільної делегації Міністерства народної освіти і Київського народного українського університету (мала прибути для того, щоб з'ясувати на місці наявність умов для відкриття вищої школи)¹⁹.

1 квітня 1918 р. до університетського питання повернулася міська дума. На своєму засіданні вона з'ясувала стан справ, пов'язаних із підготовкою до заснування вишу. Доповідав не голова Університетської комісії професор П.М.Бучинський, а член цієї структури, добре відомий усім кам'янчанам колишній міський голова О.П.Шульмінський. Він наголосив на ролі міської громади у відкритті університету, запропонував надати українській державі для реалізації проекту позику в розмірі 1 млн крб., забезпечити майбутній заклад необхідними приміщеннями. А також асигнувати із того ж джерела на початкові заходи з реалізації університетського проекту 10 тис. крб. Оскільки достатніх надходжень до міського бюджету через тривалу фінансову економічну кризу не було, то гласні вирішили взяти позику під урядову гарантії. Дума ухвалила резолюцію: “Відкрити у Кам'янци-Подільському Університет”, за яку проголосували 48 гласних (проти не було жодного голосу, один утримався)²⁰. Отже, переважно неукраїнський склад думи не був готовий уточнити, який саме виш вони хочуть бачити у своєму місті, хоч після візиту другої делегації на столичний олімп стало зрозуміло, що йдеться про його і державний, і український характер.

Дума одноставно проголосувала за пропозицію про обрання спеціальної комісії із 12 гласних для зустрічі київських делегатів, на яких очікували у найближчі дні. Усі витрати, пов'язані з перебування гостей, вона брала на себе. Крім того, було вирішено асигнувати 10 тис. крб. на підготовчі роботи з відкриття університету. Що ж до приміщень для нього, то вирішили не приступати

до розгляду цього питання до приїзду делегації, а потім спільними зусиллями підібрати ті будинки, які задовольнять обидві сторони. Оскільки університет мав бути україномовним, то представники національних курій висловили побажання, щоб у ньому були відкриті кафедри “з історії і літератури польської, єврейської і російської, де викладання проводитиметься рідною мовою – польською, єврейською і російською”²¹. Усі ухвали дума приймала відкрито, за присутності представників міської громадськості. У зв’язку з цим часопис “Поділля” відзначав: “Зал і хори [міської думи] були переповнені публікою”²², що яскраво свідчило про велику зацікавленість кам’янчан у реалізації найбільшого за весь час існування міста культурного проекту – відкриття університету.

4 квітня місто приймало посланців української інтелігенції зі столиці. Ухвалу про їх поїздку приймала рада лекторів КНУУ. Делегацію уповноважили “поїхати ... з метою улаштування справи заснування в Кам’янці українського університету з допомогою від тих місцевих діячів та громадських інституцій, забезпечення за тим університетом деяких будинків та майна тилових шпиталів та інших тилових інституцій і загальної популяризації самої ідеї українських університетів та інформації громадянства щодо діяльності Міністерства освіти”²³. Такі повноваження були продиктовані ухвалою, прийнятою 20 березня Комісією в справах організації мережі українських університетів, що діяла при КНУУ, про внесення Кам’янця-Подільського до переліку міст, де університети мали бути відкриті у першу чергу²⁴.

Делегація складалася з 4 осіб: професорів І.М.Ганицького (голова) і В.В.Дуб’янського (представляв МНО), приват-доцента І.І.Огієнка та інженера К.Д.Титаренка (товариство “Праця”). На вокзалі їх тепло зустріли представники міської думи, продемонструвавши свою велику зацікавленість в успішному розв’язанні того питання, яке спричинило офіційний приїзд гостей. Потім показали будинки, підібрані для розміщення університету, земельну ділянку, на якій з часом можна було б спорудити університетські корпуси. Під час спільного засідання київської делегації і місцевої Університетської комісії І.М.Ганицький передав кам’ячанам проект Статуту державних університетів, який належало видати значним накладом для поширення в різних регіонах України, наголосив, що він і його колеги схвалюють задум заснувати у старовинному Кам’янці-Подільському університеті і будуть домагатися, щоб український уряд для цього виділив з держскарбниці не менше 1 млн крб. Після обміну думками погодили структуру закладу. Він мав складатися з трьох факультетів (філологічного, природничого з помологічним відділенням і торговельно-технічного) і підготовчих курсів. Навчальний контингент обмежили до 1500 студентів, 300 слухачів. Член УК Ю.Й.Січинський запропонував відкрити в структурі філологічного факультету богословське відділення. Обміркувавши пропозицію, зібрання вирішило звернутися до місцевого православного духовенства з тим, щоб воно дало на те свою згоду і виділило університету посилену матеріальну допомогу²⁵.

Турбуючись про якнайкраще розміщення закладу, на пропозицію І.М.Ганицького, який разом з своїми колегами оглянув кілька намічених будинків, зібрання зупинило свій вибір на трьох спорудах (технічній середній сільськогосподарській школі, де мали намір розмістити природничий і торговельно-технічний факультети, чоловічій духовній школі – для роботи філологічного факультету і жіночій духовній школі – для майбутніх студентів, які навчатимуться на підготовчих курсах²⁶.

Делегати побували у міській думі, повітовій земській управі, а також на засіданні Ради Подільської “Просвіти”, де розмовляли з місцевими діячами і представниками української культури. Увечері в приміщенні міського театру відбулася зустріч делегації з громадськістю міста, на якій виступи виголосувалися українською мовою. І.М.Ганицький розповів про сучасне становище України, В.В.Дуб’янський проаналізував діяльність відділу вищої освіти Міністерства народної освіти, К.Д.Титаренко зупинився на проблемах професійно-технічної освіти, І.І.Огієнко виступив з коротким нарисом про українську культуру²⁷.

Делегація переконалася, що лідери місцевої української громади, яка користувалася підтримкою у міській думі, готові працювати і надалі, не покладаючи рук, аби лишень наблизити реалізацію своєї мрії про університет. Київська газета “Відродження”, очевидно, зі слів когось із тих, хто щойно побував у майбутньому університетському місті, повідомила, що ідея заснувати Кам’янецький університет охопила широкі кола місцевого громадянства після того, як стало відомо про перебазування частини університету св. Володимира до Ялти²⁸.

Про результати візиту до центру Поділля і про можливість відкриття там університету голова делегації І.М.Ганицький доповів раді лекторів КНУУ 7 квітня 1918 р. Одностайно було ухвалено відкрити у Кам’янці-Подільському університет і просити Міністерство народної освіти УНР погодитися на те, оскільки міська дума вирішила дати під цей проект позику в розмірі 1 млн крб., аванс (10 тис. крб.), будинок технічної школи, яку тимчасово зайняли австрійські військові підрозділи, духовні чоловічу і жіночі школи. На пропозицію доповідача, що стосувалася забезпечення Кам’янець-Подільського університету науковими кадрами, рада лекторів ухвалила таке: “прохати п.п. професорів намітити к призначеному терміну [сам термін не вказаний. – Авт.] відповідних кандидатів, хоч би і не маючих поки що повного цензу, а на одному із засідань ради лекторів Українського Народнього Університету обрати перших лекторів – професорів для Кам’янецького Університету”²⁹. 28 квітня 1918 р. І.І.Огієнко і В.В.Дуб’янський доповіли раді КНУУ про стан формування науково-педагогічних кадрів університету у Кам’янці-Подільському. Вони відзначили, зокрема, що працювати на історико-філологічному (назва з’явилася після 7 квітня) і природничому факультетах вже дали згоду відповідно 8 і 7 осіб. Крім того, доповідачі наголосили, що на роботу до вишу запрошені кілька професорів із Чернівців і Львова³⁰. Надалі важливо було всю цю інформацію

передати до Міністерства народної освіти УНР з тим, щоб підготувати проект відповідного державного рішення (у березні 1918 р. відділ вищої школи освітнього відомства планував відкрити у Кам'янці класичний університет як ... філію Київського українського університету³¹). Але це питання виявилось незавершеним через гетьманський переворот 29 квітня 1918 р.

Після від'їзду київської делегації члени Університетської комісії обговорили проект "Статуту державних українських університетів" і вирішили опублікувати його великим як для того часу накладом 1000 примірників та надіслати навчальним закладам, міським і земським самоврядуванням Подільського регіону³².

Для того, щоб зміцнити фінансову основу майбутнього університету, Подільська "Просвіта" залучила до розв'язання цієї складної проблеми губернське земство, використавши той факт, що член ради товариство В.К.Приходько (він же і член Української Центральної Ради) очолював відділ освіти Подільської народної (земської) управи. До Вінниці, де з червня 1917 р. перебував керівний орган губернського земства, направився почесний голова Подільської "Просвіти" К.Г.Солуха, щоб прозондувати можливість підтримки університетського проекту земцями. Впевненості у тому, що вдасться успішно розв'язати це питання у В.К.Приходька не було. Доповідаючи делегатам Першого Подільського народного зібрання, яке відбулося 22-26 квітня 1918 р., він дав зрозуміти, що відкриття Кам'янець-Подільського університету, який матиме велике значення для розвитку краю, підтримує центральна українська влада в особі Міністерства народної освіти УНР. Присутні підтримали запропонований проект і проголосували рішення про асигнування на потреби цього вишу 1 млн крб. впродовж трьох років (у 1918 р. – 200 тис. крб., 1919–1920 рр. – 800 тис. крб.)³³.

Здавалося, справа на цій стадії зроблена, можна було рухатися далі. Утім сам "хресний батько" проведеної через земські збори ухвали на користь університету вважав, що реальне значення її виглядало як "дуже маленьке", оскільки на той час "каси всіх самоврядувань були порожні... Вся надія була на майбутнє, коли революційні хвилі спадуть і життя ввійде в нормальну колію"³⁴. Але в морально-політичному плані ухвала, на його думку, мала вирішальне значення, адже, озброївшись нею, делегація Кам'янця-Подільського подалася до Міносвіти з вагомими формальними аргументами (подібних на той час не змогли представити інші регіональні еліти). Ухвала губернського земства асигнувати 1 млн крб. на потреби К-ПДУУ мала для української влади більше значення, ніж ухвала Кам'янецької міської думи про позику державі на таку ж суму, адже ці кошти мали повністю витратитися на різні університетські потреби і не підлягали поверненню до земського бюджету.

Падіння Української Центральної Ради наприкінці квітня 1918 р. призупинило на певний час роботу із заснування Кам'янець-Подільського державного українського університету. Вироблений на цьому шляху механізм мав, поза сумнівом, позитивне значення для просування університетської

справи далі. Проблема полягала в тому, чи захоче гетьманська влада продовжити цю роботу і використати нагромаджений попередній досвід.

М.П.Василенко, міністр освіти в гетьманському уряді, вже у травні 1918 р. пропонував П.П.Скоропадському заснувати 4 українські університети, один з яких мав бути у Кам'янці-Подільському³⁵. Можна вважати, що держава офіційно почала опікуватися цим питанням. На пропозицію Міністерства освіти 22 травня 1918 р. рада лекторів КНУУ обрала І.І.Огієнка “в.о.ректора Кам'янецького Університету”³⁶.

Підготовку необхідних законопроектів було покладено на Комісію в справах вищих шкіл і наукових інституцій, яку очолив академік В.І.Вернадський. 21 червня він подав М.П.Василенку “Законопроект про перетворення Київського [Народного] Університету в державний університет і про заснування Державного Кам'янецького Університету” (статті 1-10). Зокрема, ст.1 документа передбачала “заснувати з 1 липня 1918 року ... Кам'янецький Український Державний Університет в складі факультетів: історико-філологічного з теологічним відділом та природничо-історичного з помологічним відділом”³⁷. 24 червня міністр освіти, опрацювавши отриманий законопроект, висловив свої критичні зауваження щодо окремих статей. Комісія на пропозицію її голови вирішила розглядати питання про створення двох державних українських університетів не цілісно, а окремо. У зв'язку з цим І.І.Огієнко, який був членом комісії з дорадчим голосом, у загальних рисах доповів про ситуацію із заснуванням університету у Кам'янці-Подільському. Оскільки візит делегації на Поділля відбувся ще за часів Української Центральної Ради, то не було зрозуміло, чи за нових державно-політичних умов міське самоврядування готове сприяти матеріальному розв'язанню цього питання. Тому одностайно погодившись з необхідністю заснувати університет в адміністративному центрі Подільського регіону, комісія доручила І.І.Огієнку, як ректору майбутнього університету, і юрисконсульту Міністерства освіти Уляницькому навідатись до Кам'янця-Подільського і “цілком конкретно з'ясувати питання про раніше дані обцянки університету містом і земством та перетворити ці обцянки в зобов'язання юридичного характеру, звернувши увагу на закріплення за університетом відповідним актом не менше 50 дес. землі”. Департаменту вищої школи належало внести на найближче засідання комісії окремий законопроект про заснування цього вишу³⁸.

Внесений документ розглянули і схвалили 1 липня 1918 р., що мало велике значення для поїздки І.І.Огієнка (юрисконсульт з невідомих причин з Києва не виїхав). 6 липня він був у Кам'янці-Подільському. Виконуючи покладені на нього обов'язки, передусім зустрівся з Університетською комісією міської думи, якій повідомив, що тимчасова міністерська комісія, очолювана В.І.Вернадським, визнала за необхідне якомога швидше відкрити університет тут, у центрі прикордонного Поділля. Від себе додав, що висока школа для регіону – це надбання величезного національно-культурного значення. Місто матиме основу культурного й економічного розвитку. Тому до організації

університету необхідно залучити всі можливі інституції та діячів, які розуміють значення справи і зможуть їй реально допомогти³⁹.

Виходячи із очікуваних більш складних завдань, Університетську комісію реформували. Її склад збільшили до 21 особи, які представляли міську думу, Подільське історико-археологічне товариство, “Просвіту”, Товариство природодослідників Поділля, губернське і повітове земства. Головою обрали І.І.Огієнка, який розподілив обов’язки між усіма членами, дав відповідні доручення своєму заступникові П.М.Бучинському⁴⁰.

Важливо було залучити до практичного університетського будівництва національні курії, які посідали важливе місце в управлінні, господарстві і культурі міста. Виходячи з цього стратегічного завдання, І.І.Огієнко зустрівся з рабином місцевої єврейської громади Оксманом і пообіцяв йому домогтися відкриття в майбутньому вишій кафедрі юдаїки, виділити для молодих євреїв до 25% усіх студентських місць. Взамін отримав запевнення, що громада збере на потреби закладу не менше 100 тис. крб.⁴¹. У розмові з головою польських громадських організацій Т.Заленським в.о. ректора пообіцяв домогтися відкриття в університеті кафедри полоністики, а також пообіцяв приймати на навчання польську молодь без будь-яких обмежень і виділяти їм державні стипендії. Польські організації зі свого боку мали намір підтримувати заклад матеріально і зібрати для його зведення 50 тис. крб.⁴².

Того ж таки насиченого робочого дня екстрено зібралася міська дума, яка у відповідь на звернення посланця міністерської комісії мала підтвердити свою попередню ухвалу від 4 квітня 1918 р. або ж відмовитись від неї. За повідомленням преси, у приміщенні думи, де вдруге ставилося питання важливої історичної ваги, “зібрався ... увесь інтелігентний Кам’янець, оскільки близько до серця приймає він університетську справу, із одвертою душею йде назустріч великому культурному ділу”. Дума, як від неї і очікували, відповіла ствердно. Проводжали І.І.Огієнка до потяга представники усіх культурно-просвітних та інших громадських організацій міста з надією на його швидкий наступний приїзд з усіма прийнятими у столиці історичними документами⁴³.

До Києва в.о. ректора привіз усі необхідні для розв’язання університетської справи постанови: міської думи – про асигнування на потреби вишу 1 млн крб., виділення під спорудження нових корпусів 100 дес. міської землі у вигідному мікрорайоні та передачу йому у тимчасове користування (до збудування своїх приміщень) триповерхового будинку міської середньої технічної школи, склад Університетської комісії, якій треба було надати державні права; губернської народної управи – про асигнування на потребу закладу сумарно на 3 роки 1 млн крб.⁴⁴.

11 липня 1918 р. комісія заслухала звіт І.І.Огієнка про результати поїздки до Кам’янця-Подільського і висловила йому подяку за оперативне й ефективне вирішення дорученої справи. Крім того, ухвалили рішення звернутися до Міністерства освіти з проханням, по-перше, розв’язати питання про тим-

часове розміщення Кам'янець-Подільського державного українського університету в приміщенні технічного училища, а по-друге, тимчасово затвердити склад Університетської комісії і доручити їй взяти на себе обов'язки з охорони будинку і складання інвентарного списку. Для створення в структурі вишу факультетів організували окрему підкомісію на чолі з Д.І.Багалієм⁴⁵.

Комісія повернулася до законопроекту про заснування Кам'янець-Подільського державного українського університету і ухвалила його в останньому читанні 26 липня 1918 р. Далі документ потрапив до Міністерства освіти, а звідти – до уряду. 5 серпня Рада Міністрів Української держави розглянула цей законопроект. Під час обговорення несподівано виникла дискусія щодо мови викладання на кафедрах польської і єврейської літератури й історії. М.П.Василенко і В.В.Зіньківський вважали, що вивчення цих дисциплін необхідно проводити відповідними національними мовами. З цим не погодилась більшість міністрів, які проголосували за те, “що в інтересах слухачів українців навчання обох наук мусить проводитися на українській мові”⁴⁶. Не було згоди і щодо необхідності кафедри румунської мови (її відкриття обстоював М.П.Василенко). Голосування показало, що позицію міністра освіти підтримали всього три урядовці. Більшість не погодилась із пропонованою нормою. За свідченням Д.І.Дорошенка, який брав участь у тому засіданні, вони виходили з міркувань, що українцям треба збільшувати свій культурний вплив на румунів, а не навпаки, і не допускати розвитку “румунщини, яка, – на їх думку, – не має ніякої загальнолюдської ваги й інтересу”⁴⁷.

Міністри не погодились зі ст.ст. XIII і IX законопроекту, зовсім виключивши їх із тексту, висловилися за іншу редакцію статті про побудову приміщень університету. Після відповідних змін вона набула такого вигляду: “...Доручити Міністрові Народної Освіти ввійти з Кам'янецьким Самоврядуванням у договірні відносини, шляхом котрих забезпечити Міністерству виконання названим самоврядуванням прийнятих на себе постановою Миської Думи від 6.06.1918 р. [насправді – 6.07.1918 р. – Авт.] обов'язань як відносно необхідного для будування будинку університету участку миської землі, так і асигнування 1000000 крб. на його будування, для потреб університету садиби і будинку технічної школи”. Аналогічний договір міністрові освіти належало укласти і з Подільським губернським земством, яке зобов'язувалося асигнувати на потреби університету 1 млн крб.⁴⁸.

Із вказаними змінами проект було прийнято. 17 серпня 1918 р. гетьман України затвердив його⁴⁹, надавши акту необхідної юридичної сили, згідно з “Законами про тимчасовий державний устрій України” від 29 квітня 1918 р.

Університет створювався з 1 липня 1918 р. У його структурі передбачалися чотири факультети, утім з осені 1918 р. розпочинали роботу лише два – історико-філологічний і фізико-математичний з двома відділами – математичним і природничо-історичним. Навчальний процес мав бути україномовний. В окремих випадках з дозволу міністра освіти робилися винятки для тих, хто володів російською мовою. Перший ректор, перші декани факультетів,

а також увесь склад професорської корпорації першого курсу не обирався, а призначався керівником освітнього відомства. На історико-філологічному факультеті на загальних підставах створювалися дві національні кафедри – польської і єврейської літератури й історії.

Закон доручав міністрові освіти, починаючи з 1919 фінансового року, замовляти кредити на будівництво приміщень університету відповідно до реальних потреб. За спорудження нових університетських корпусів відповідала спеціальна “Комісія по збудуванню Кам’янець-Подільського державного українського університету”, очолювана ректором (до її складу входили 13 представників міського самоврядування, 5 – губернського земства, 3 – громадських організацій і наукових установ міста, а також представники правління університету й архітектор)⁵⁰.

Через три місяці, 20 листопада 1918 р. Павло Скоропадський затвердив “Закон про заснування богословського факультету Кам’янець-Подільського державного Українського університету”, яким передбачалося відкриття цього навчального підрозділу з ... 1 липня 1918 р. для підготовки православних священиків⁵¹, що відповідало побажанням кам’янецької громади.

Після прийняття закону про заснування К-ПДУУ громадськість міста, представлена в Університетській комісії (УК), зайнялася підготовкою будинку технічної школи, матеріальний стан якої був незадовільний, до навчального процесу. Для фінансування ремонтних робіт УК залучила кошти як державні, так і місцевого самоврядування. Мала Рада Міністрів не пізніше 23 серпня 1918 р. ухвалила законопроект “Про асигнування 60000 крб. на ремонт будинків Кам’янець-Подільської технічної школи”⁵². Згодом Міністерство освіти й мистецтва перерахувало цю суму в розпорядження університету⁵³. Подільська губернська народна управа з обіцяних університету на 1918 р. 200 тис. крб. виділила лише 50 тис. крб.⁵⁴. Кошторис усіх робіт, які належало виконати із ремонту будинку, за обрахунками техніка Урсула, становив 119 тис. крб. (у першому варіанті кошторисних витрат значилась трохи менша сума – 85 тис. крб.⁵⁵). Весь ремонт планували завершити до 10 жовтня 1918 р.

Подільська губернська народна управа вирішили передати на ремонтні роботи в університеті будівельні матеріали (цегла, вапно та ін.), що були на складах дорожно-транспортного відділу. Сюди ж направили і технічний персонал. Як згадував В.К.Приходько, “інженери й техніки щиро перейнялись поважністю і відповідальністю завдання й дружно поборювали різні технічні труднощі, яких повставало досить у зруйнованому війною Кам’янці, що вже кілька літ нічого не будував і не ремонтував. Тут належить відзначити енергійну працю інженера Земської Управи О.П.Морозовського й земських техніків Урсула, Андрієва та Мануїлова, а також інженера Миської Управи Папенгута”⁵⁶.

Станом на 4 жовтня на I-II поверхах майже завершили побілку стін, фарбування панелей, ремонт обігрівальних приладів. Складніше було із зовнішнім ремонтом. Університетська комісія, попри фінансові труднощі, вирішила: “Як

би дорого не обійшлася побілка фасаду, її треба зробити, позаяк це гарно оздобить будинок для свята відкриття". На ці роботи треба було відшукати 2-3 тис. крб.⁵⁷.

У кошторисі видатків не передбачили коштів на прокладання тротуарів і брукування під'їздів. Вирішили виконати і ці роботи за рахунок економії витрат на інші види ремонту⁵⁸. Досить дефіцитним було скло. Через це його змушені були купляти за завищеними цінами (на 25%)⁵⁹.

Великі складнощі викликало відновлення електричної мережі. Пошуки обладнання розпочали з Галичини. У самому Кам'янці-Подільському можна було лише дещо роздобути із необхідного устаткування. Головноуповноважений з управління й ліквідації інституцій і організацій воєнного часу Р.Молов дав доручення заступнику Подільського уповноваженого із ліквідації майна колишньої російської армії Бакламишеву допомогти університету матеріалами і обладнанням, яке знаходилося на військових складах⁶⁰. До вирішення цього залучили і голову Кам'янець-Подільської повітової демобілізаційної комісії Снісаренка. Саме з його допомоги вдалося отримати частину із 4 тис. м електричних шнурів, які використали для електрифікації навчального корпусу⁶¹. Крім того, треба було придбати ще й ролики, вимикачі, перемикачі, запобіжники, штепелі, нарешті електролампочки⁶². Підряд на виконання електромонтажних робіт доручили майстру Кіреєву, який запропонував Університетській комісії найбільш вигідні умови⁶³.

Оскільки міській владі не вдалося відселити технічну школу з її будинку, який переходив до університету, то довелося погодитися на спільне користування ним. Педрада дійшла висновку, що для технічної школи вистачить третього поверху і лівої частини першого поверху⁶⁴. 5 вересня 1918 р. відбулося засідання "Змішаної комісії по розмежуванню помешкань Кам'янець-Подільської Технічної Школи межі Державним Університетом і Технічною Школою" під головуванням В.К.Приходька, яка вирішила залишити за школою третій поверх з окремим входом. Університет отримав другий поверх. Перший поверх поділили таким чином: дві лабораторії, сірководнева кімната, склад посуду і кімната із золіновим апаратом переходили у спільне користування, а кузня, слюсарна майстерня, прибудовані до будинку, передавались технічній школі; гімнастичний зал, інші кімнати першого поверху закріплювались за університетом. Йому ж передавались окремі господарські приміщення для зберігання дров, що знаходилися на території садиби. Церквою мали користуватися спільно⁶⁵.

Із ухвалою погодилися у Києві. 18 вересня 1918 р. директор департаменту професійної освіти МОМ Української держави повідомив Університетській комісії у Кам'янці-Подільському, що розмежування навчальних площ між обома закладами "має зберігатися не лише на перший, а й на другий і третій [навчальні] роки"⁶⁶.

За підрахунками підкомісії, яка займалася ремонтом і облаштуванням аудиторій та кабінетів, університету потрібно було багато меблів: парт – 100-125

(залежно від їх розмірів), табуреток – 185, робочих столів – 35, письмових столів – 4, шаф – 25, стрільців – 120, диванів – 7, диванчиків – 30, м'яких крісел – 12, кафедр – 6, аудиторних дощок – 5, підставок для таблиць – 5, умивальників – 3, вішалок – 11 (на 50 пар кожна), корзин – 15, портретних рам – 100, плювальниць – 33 тощо. Чимало із перерахованого можна було придбати у місті, складні меблі вирішили купити у Києві або Відні, а прості виготовити у губернській майстерні шкільних приладів і майстерні при університеті, яку треба було ще організувати. Тут належало виготовити 100 лавок, 180 табуреток, бібліотечні і деканські шафи, 35 столів, буфети, дошки, вішалки, рами тощо. Для такої кількості меблів треба було придбати чимало дубових, соснових і ялинових дощок⁶⁷. Члени підкомісії усвідомлювали всю складність завдання, яке полягало не лише у фінансуванні столярних робіт, а й у придбанні дефіцитної деревини. За допомогою довелося звертатися і до військового міністра, і до розпорядника майна колишньої російської армії⁶⁸. Після своєрідного конкурсу підряд на виготовлення меблів оформили із майстром Пейсатим. Йому замовили лавки, вішалки і табуретки на суму 30500 крб. Крім того, згодом вирішили закупити у нього письмові столи, крісла, зокрема й м'які, дзеркала тощо⁶⁹. Тумби і плювальниці виготовляв майстер Ромер⁷⁰.

Голова Університетської комісії І.І.Огієнко, якому у вересні довелося відбути до столиці для участі в роботі комісії із заснування богословського факультету та розв'язання інших університетських питань, на відстані контролював підготовку будинку до роботи. До 22 жовтня його загалом відремонтували і умеблювали. Залишилися деякі недоробки. Товариш міністра освіти й мистецтва П.І.Холодний залишився задоволений станом навчально-матеріальної бази закладу. Усім членам Університетської комісії він оголосив подяку⁷¹. І.І.Огієнко, зі свого боку, подякував найбільш активним діячам міста, які відзначилися в підготовці університетського будинку до експлуатації⁷².

22 жовтня 1918 р. відбулося свято відкриття університету, яке успішно провели місцеві “Просвіта” і дума, київська українська професура, Міністерство освіти й мистецтва Української держави, Комісія в справах вищих шкіл і наукових інституцій при МОМ, визначні діячі як Поділля, так і України загалом). На урочистому засіданні ради професорів була зачитана грамота Павла Скоропадського, у якій стверджувалося, що саме гетьман визнав “за благо для всього люду українського утворити в місті Кам’янці-Подільському Український Державний Університет” з метою відродження “нашої національної культури” і виявлення творчих сил “багатого духом і здібностями Українського Народу”⁷³. Міська дума вітала “свій університет, котрий ... любовно виховала в думках своїх”, а представники губернської народної управи заявили, що поклали “свій камінь у фундамент великого храму науки в ріднім краю”. Члени Подільської “Просвіти” вважали, що в день відкриття цього вишу “збулись найкращі мрії наших великих борців за рідну школу”⁷⁴. У вітальному адресі Університетської комісії наголошувалося, що вона надалі працюватиме над розбудовою вишу, бо усвідомлює його значення для май-

бутніх поколінь⁷⁵. Ректор І.І.Огієнко у своєму виступі відзначив “невтомну працю Університетської комісії на чолі з старим проф[есором] Бучинським, міської “Просвіти” з її головою доктором Солухою, .. співчуття широких верств громадянства і духовенства Поділля...”, без чого не міг постати К-ПДУУ⁷⁶.

Отже, без місцевої ініціативи заснувати у Кам'янці-Подільському університет, підтриманої міською думою, “Просвітою” і губернським земством, наданими гарантіями виділення певної фінансової допомоги, матеріальної бази і земельної ділянки, просування університетського проекту в столиці було б неможливе. Лише зацікавивши професорську комісію в столичному народному українському університеті, а відтак і керівництво відповідного департаменту Міністерства народної освіти УНР, місцеві діячі добилися того, що заснування класичного університету у їхньому місті було включено до плану творення національної університетської мережі на 1918 р. Підтвердивши за гетьманщини свої попередні наміри щодо відкриття вишу і надання йому відповідної допомоги, місцеві структури сприяли успішному просуванню ідеї аж до її юридичного оформлення, на що було отримано згоду гетьмана України та його уряду. Прийняття і затвердження закону про заснування Кам'янець-Подільського державного українського університету стало можливим завдяки взаємодії місцевого (громадського) і державного чинників, спільно зацікавлених у творенні цього закладу, його успішній діяльності на потреби національного відродження українського народу. Ця подія стимулювала зусилля міської Університетської комісії із оперативної підготовки будинку, виділеного вишу. За державної і земської фінансової і матеріальної підтримки вдалося у короткі строки виконати великий обсяг ремонтних робіт, умеблювати навчальний корпус і провести урочисте відкриття молодого українського університету, яке стало всеукраїнською подією.

Примітки:

1. Див.: Сохацька, Є. Подружжя Шульмінських в історії Кам'янець-Подільського. (До питання про заснування Кам'янець-Подільського державного українського університету/ Є. Сохацька // Студії з архівної справи та документознавства. – К., 1999. – Т. 1. – С. 169-171; Копилов, А. О. Кам'янець-Подільський державний український університет: від ідеї до заснування (1918–1921 рр.) / А. О. Копилов, О. М. Завальнюк // Укр. іст. журн. – 1999. – №4. – С. 41-50; Завальнюк, О. М. Діяльність комісії із збудування Кам'янець-Подільського державного українського університету у 1918 р. / О. М. Завальнюк // Історія України: маловідомі імена, події, факти: зб. статей / Редкол.: П. Т. Тронько (голова) та ін. – К.: Рідний край, 2001. – Вип. 12. – С. 51-60; Його ж. Віктор Приходько і заснування Кам'янець-Подільського державного українського університету / О. Завальнюк // Етнічна історія народів Європи: зб. наук. праць. – К.: Унісерв, 2003. – Вип.15. – С. 31-36; Його ж. Громадський діяч О.П.Шульмінський і заснування Кам'янець-Подільського державного українського університету (1918 р.) / О. М. Завальнюк // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. / Відп. ред. О. П. Реєнт. – К.: Ін-т іст. Укр. НАН Укр., 2004. – Вип. VII. – С. 166-175; Його ж. Громадськість України і заснування Кам'янець-Подільського держав-

ного українського університету (1918 р.) / О. М. Завальнюк // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна. Історія / Відп. ред. С. І. Посохов. – Харків: НМЦ “СД”, 2004. – Вип. 26 (633). – С. 97-107; Його ж. Міське самоврядування Кам’янець-Подільського і місцевий державний університет (1918 р.) / О. М. Завальнюк // Кам’янець-Подільський у контексті українсько-європейських зв’язків: історія і сучасність: зб. наук. праць за підсумками конференції. – Кам’янець-Подільський, 2004. – С. 98-102; Його ж. “Просвіта” і Кам’янець-Подільський державний український університет (1918–1920 рр.) / О. М. Завальнюк // Подільська “Просвіта”: історія і сьогодення: зб. наук. пр. за підсумками регіональної науково-краєзнавчої конференції / Редкол.: О. М. Завальнюк (голова) та ін. – Кам’янець-Подільський, 2011. – С. 60-68 та ін.

2. Див.: Ляхоцький, В. Діяльність І.І.Огієнка по формуванню національних університетів / В. Ляхоцький // Студії з архівної справи та документознавства. – К., 1999. – Т. 5. – С. 157-163; Завальнюк, О. М. І.І.Огієнко і становлення української вищої школи (березень 1917 – квітень 1918 рр.) / О. М. Завальнюк // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта: наук. зб. Серія: історична та філологічна. – Кам’янець-Подільський: Кам’янець-Подільський держу н-т, 2003. – Вип. 1. – С. 4-13; Його ж. Професор І.М.Ганицький і заснування Кам’янець-Подільського державного українського університету (1918 р.) / О. М. Завальнюк // Актуальні проблеми вітчизняної і всесвітньої історії: наукові записки / Рівненський державний гуманітарний університет. – Рівне: РДГУ, 2005. – С. 30-34; Його ж. Ф.П.Сушицький і Кам’янець-Подільський державний український університет (1918 р.) / О. М. Завальнюк // Питання історії України: зб. наук. статей / Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича; кафедра історії України. – Чернівці: Золоті литаври, 2004. – Т. 8. – С. 116-124 та ін.

3. Див.: Пиріг, Р. Я. Гетьманська держава / Р. Я. Пиріг, Т. С. Осташко // Нариси історії Української революції 1917–1921 років: у 2-х кн. / Редкол: В. А. Смолій (голова) та ін. – К.: Наук. думка, 2011. – Кн. 1. – С. 304-319; Завальнюк, О. М. М.П.Василенко і заснування Кам’янець-Подільського державного українського університету / О. М. Завальнюк // Наукові праці Кам’янець-Подільського державного педагогічного університету: зб за підсумками звігн. наук. конф., присвяч. 85-й річниці Української націон.-демокр. револ., 15-16 квітня 2002 р. – Кам’янець-Подільський: Кам’янець-Подільський держ пед. Ун-т, 2002. – Т. 1. – С. 91-94; Його ж. Академік В.І.Вернадський і творення національної університетської системи в Україні / О. М. Завальнюк // Історія України: маловідомі імена, події, факти: зб статей / Редкол.: П. Т. Тронько (голова) та ін. – К.: Ін-т іст. Укр. НАН Укр., 2002. – Вип. 20-21. – С. 486-497; Його ж. Гетьман Павло Скоропадський і Кам’янець-Подільський державний український університет / О. М. Завальнюк // Вісник Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: історія / Відп. ред. В. С. Степанков. – Кам’янець-Подільський: Кам’янець-Подільський нац. ун-т імені Івана Огієнка, 2008. – Вип. 1. – С. 161-181; Його ж. Гетьманат Павла Скоропадського: розбудова національної університетської освіти / О. М. Завальнюк // Гетьманат Павла Скоропадського: історія, постаті, контро версії: Всеукр. наук. конф 19-20 травня 2008 р. / Відп. ред. В. Ф. Верстюк. – К.: Вид-во імені Олени Теліги, 2008. – С. 204-214; Його ж. Українська держава як вирішальний чинник творення і розвитку національної університетської

освіти (1917–1920 рр.) / О. М. Завальнюк // Українська революція 1917–1921 рр.: погляд із сьогодення: Міжн. наук. конф 25 квітня 2012 р. / Редкол.: В. М. Литвин (голова) та ін. – К.: Ін-т націон. пам'яті Укр., 2013. – С. 547-554 та ін.

4. Пашенко, О. Заснування Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету / О. Пашенко // Наша культура: науково-літературний місячник. – Львів, 1936. – Кн. 5 (14). – С. 334-335.

5. Приходько, В. Повстання Українського державного університету в Кам'янці на Поділлі: відбитка з “Нашої культури” 1935 р. / В. Приходько. – Варшава: Друкарня синодальна, 1935. – С. 4.

6. Пашенко, О. Зазначена праця / О. Пашенко. – С. 335.

7. Приходько, В. Зазначена праця / В. Приходько. – С. 6-7.

8. Пашенко, О. Як зародився Державний Український Університет у м. Кам'янці на Поділлі / О. Пашенко // Свято Поділля: видання Подільського українського товариства “Просвіта”. – Кам'янець-Подільський, 1918. – 22 жовтня. – С. 6.

9. Іван Огієнко – перший ректор і професор Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету // Свято Поділля. – С. 3.

10. Приходько, В. Під сонцем Поділля: спогади. Вид. 3-є / В. Приходько. – Мюнхен: Вид-во “Укр. трибуна”, 1948. – С. 6.

11. Державний архів Хмельницької області (далі – ДАХО), ф.249, оп.3, спр.174, арк.14 зв.

12. Пашенко, О. Заснування Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету / О. Пашенко. – С. 336.

13. Там само.

14. ДАХО, ф.р-249, оп.3, спр.174, арк.15-16.

15. Пашенко, О. Як зародився Державний Український Університет у м. Кам'янці на Поділлі. – С. 6.

16. Державний архів міста Києва (далі – ДАМК), ф.р-936, оп.1, спр.7, арк.10-10 зв.

17. Пашенко, О. Заснування Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету / О. Пашенко. – С. 339.

18. ДАХО, ф.р-582, оп.3, спр.3, арк.2.

19. Там само, арк.1; Пашенко, О. Заснування Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету / О. Пашенко. – С. 338.

20. ДАХО, ф.р-582, оп.3, спр.174, арк.23-23 зв.

21. Там само, арк.23 зв.

22. Про український університет у Кам'янці // Поділля. – Кам'янець-Подільський, 1918. – 3 квітня (21 березоля). – Ч. 18. – С. 2.

23. ДАМК, ф.р-936, оп.1, спр.8, арк.4 зв.

24. Там само, арк.6.

25. ДАХО, ф.р-582, оп.3, спр.3, арк.1; Мійська хроніка // Поділля. – 1918. – 5 квітня (23 березоля). – Ч. 20. – С. 3.

26. ДАХО, ф.р-582, оп.3, спр.3, арк.2-3 зв.

27. Українськ[ий] Ун-т в Кам'янці-Подольську // Відродження. – К., 1918. – 11 квітня (29 березоля). – Ч. 13. – С. 5; Мійське життя // Поділля. – 1918. – 9 квітня (29 березоля). – Ч. 23. – С. 3.

28. Укр[аїнський] Університет в Кам'янці на Поділлі // Відродження. – 1918. – 11 квітня (29 березоля). – Ч. 13. – С. 2.
29. ДАМК, ф.р-936, оп.1, спр.8, арк.19.
30. Там само, арк.25.
31. ЦДАВО України, ф.2581, оп.1, спр.15, арк.73 зв.
32. ДАХО, ф.р-582, оп.1, спр.3, арк.4.
33. ДАХО, ф.р-206, оп.1, спр.1, арк.40; Доклади Подільської Губерніальної Народньої Управи Губерніальній Народній Раді Першого чергового народнього зібрання. По народній освіті. Сесія з 22 по 26 квітня 1918 року. – Кам'янець на Поділлі: Друкарня Поділ. губ. правління, 1918. – С. 72.
34. Приходько, В. Зазначена праця / В. Приходько. – С. 17.
35. Див.: Полонська-Василенко, Н. Микола Прокопович Василенко – його життя та наукова діяльність / Н. Полонська-Василенко // Український історик. – Нью-Йорк-Мюнхен, 1966. – № 3-4. – С. 45.
36. ДАМК, ф.р-936, оп.1, спр.28, арк.30 зв.-31.
37. ЦДАВО України, ф.2201, оп.1, спр.329, арк.7а.
38. Там само, арк.35 зв.
39. Приходько, В. Зазначена праця / В. Приходько. – С. 27.
40. Там само. – С. 28.
41. Огієнко, І. Моє життя. Автобіографічна хронологічна канва / І. Огієнко // Наша культура. – Варшава, 1935. – Кн. 8. – С. 511.
42. Там само.
43. Кам'янецький Укр[аїнський] Держ[авний] Ун-т // Відродження. – 1918. – 31 (18) липня. – Ч. 100. – С. 3.
44. Огієнко, І. Моє життя. Автобіографічна хронологічна канва / І. Огієнко. – С. 5.
45. ЦДАВО України, ф.2201, оп.1, спр.329, арк.55.
46. Там само, ф.1063, оп.1, спр.6, арк.149.
47. Дорошенко, Д. Мої спомини про недавнє минуле. Вид.2-е / Д. Дорошенко. – Мюнхен: Укр. вид-во, 1969. – С. 413.
48. ЦДАВО України, ф.1063, оп.1, спр.6, арк.149 зв.
49. Див.: Ухвалений Радою Міністрів закон про заснування Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету. Затверджую. Павло Скоропадський. 17 серпня 1918 року. Київ // Державний вістник. – 1918. – 29 серпня. – № 41. – С. 3.
50. Там само.
51. Див.: Ухвалений Радою Міністрів Закон про заснування Богословського Факультету Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету. Затверджую. №712. Павло Скоропадський. 20 листопада 1918 року. Київ // Державний вістник. – 1918. – 22 листопада. – № 73. – С. 4; ДАХО, ф.р-582, оп.1, спр.12, арк.155; Заснування богословського факультету // Відродження. – 1918. – 17 (4) листопада. – Ч. 188. – С. 4.
52. Мала Рада Міністрів // Робітнича газета. – К., 1918. – 23 серпня. – № 350. – С. 3.
53. ЦДАВО України, ф.2201, оп.1, спр.353, арк.31-31 зв.
54. ДАХО, ф.р-582, оп.3, спр.3, арк.30.

55. Там само, арк.40.
56. Приходько, В. Зазначена праця / В. К. Приходько. – С. 31-32.
57. ДАХО, ф.р-582, оп.3, спр.3, арк.17-17 зв.
58. Там само, арк.12.
59. Там само, оп.1, спр.12, арк.119.
60. Там само, оп.3, спр.3, арк.51.
61. Там само, арк.51-51 зв.
62. Там само, арк.17, 114 зв.
63. Там само, ф.66, оп.1, спр.1472, арк.16.
64. Там само, ф.р-582, оп.3, спр.3, арк.24.
65. Там само, оп.1, спр.12, арк.99.
66. Там само, оп.3, спр.3, арк.32 зв.
67. Там само, арк.93, 135.
68. Там само, арк.114 зв.
69. Там само, арк.115.
70. Там само.
71. Там само, арк.89.
72. Там само, оп.1, спр.5, арк.13, 14.
73. Там само, спр.7, арк.7.
74. Свято відкриття Кам'янець-Подільського державного українського університету: До слідження. Документи. Матеріали / [Уклад., автор передн. слова і досліджень О. М. Завальнюк]. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. – С. 148, 150, 151.
75. Там само. – С. 149.
76. Там само. – С. 131.

Резюме

Исследуется вопрос об объединении усилий общественных, самоуправленческих организаций административного центра Подолии, профессорско-лекторского состава столичного народного украинского университета. С одной стороны, и государственных структур Украинской Народной Республики и гетманщины, с другой, с целью основания Каменец-Подольского государственного украинского университета – светоч национального образования, науки и культуры в 1918–1920 гг.

Ключевые слова: Каменец-Подольская городская дума, Просвита, Подольское земство, профессорско-лекторская корпорация Киевского народного украинского университета, Министерство просвещения УНР, Министерство просвещения и искусства Украинского государства, Комиссия по делам высших школ и научных институций, Каменец-Подольский государственный украинский университет.

Одержано 9 квітня 2013 року